

האם נותר לעשות מנורת חשמל של ז' קנים ?

מאת הרב שמאי גינזבורג

א.

בפתחי תשובה יור"ד בסימן הנ"ל ס"ק י"ד, מביא מחלוקת הפוסקים, אם מותר לעשות מנורה של ז' קנים, אם יעמיד את הקנים בצורת עיגול או מרובע, ומסיק שיש להחמיר, משום שזה איסור דאורייתא, וכן בהגהות יד אפרים שם, וגם ה"ברכי יוסף" פוסק להחמיר ומביא את דברי הרמ"ק (מהר"י קולין) ב" שורש מ"ה דכל המיקל בזה, עתיד ליתן את הדין, והחיד"א מוסיף שבימי נעוריו עשה כך בבית הכנסת בירושלים עיה"ק, וכל הרבנים אסרו לקיימה וציוו להוסיף עוד קן.

בפתחי תשובה הנ"ל מביא דעת "משנת חכמים", הנוטה להתיר מנורה של ז' קנים שמדליקין בנרות ולא בשמן, אבל יש חולקין עליו, גם על זה ופוסקים להחמיר.

גם לדעת הרמב"ם, דנרות צריכין לעשות קבועים במנורה, (הלכות בית הבחירה פרק ג' הלכות ו' ז'), אין סברא שאם עשו אותם לא קבועים, הוה שינוי המתיר.

אולם ברור, שבמנורה שבמקדש, היה עיכובא להדליק בשמן, וחושבני שאם אין עושים קנים עם בית קיבול לשמן או לנרות, והמנורה דולקת רק ע"י חשמל, הוה שינוי גמור בדבר שמעכב במקדש, ומותר לעשות אותה בצורת ז' קנים, וכ"ש שמותר להחזיק אותה, כמו דאיתא בגמרא שם, שאני רבן גמליאל דאחרים עשו

הנה איתא בראש השנה כ"ד וע"ז מ"ג ע"א ומנחות כ"ה ע"ב, לא יעשה אדם בית תבנית היכל אכסדרה תבנית אולם, חצר כנגד עזרה, שולחן כנגד שולחן, מנורה כנגד מנורה, אבל עושה של חמשה (נרות) ושל ששה ושל שמונה, ושל שבעה לא יעשה, ואפילו של שאר מתכות, וכך פוסק הרמב"ם בפרק ז' הלכה י' מהלכות בית הבחירה, וביר"ד סימן קמ"א סעיף ח'.

אולם האיסור הוא רק שעושה בדיוק כמו במקדש, אבל בשינוי מותר לעשות. אשר ל" תבנית המקדש מפורש מה הוא השינוי המתיר, וזה השינוי במידה, כדפירש רש"י במנחות כ"ה ע"ב, תבנית היכל, למידת אורך ורוחב וקומה שתהא דומה לו בשלש תן וכו', אבל לגבי המנורה מה נחשב כשינוי הסתיר, אין במפורש, ויש לברר.

הא דאין בה גביעים, כפתורים ופרחים, לא נחשב כשינוי דבכל מתכות אין עושים גביעים וכו', ואפילו בשל זהב לא נחשב כשינוי, משום דבדיעבד המנורה כשרה בלי זה, רמב"ם פרק ג' הלכה ד' מבית הבחירה, ויור"ד שם, (עיין בש"ך שם ס"ק ל"ז), והוא הדין לגבי הגובה שאין זה שינוי, ואולי גם במספר הרגלים של מנורת זהב, דצריכה להיות של רגלים (רמב"ם שם הלכה ג'), לא נחשב שינוי.

מאמין הע"ז בפני הנכרים, ובעיר נכנס בבית ישראל ואומר שהוא יהודי, כיון שאומר לנו שהוא יהודי מן הסתם הוא נכנס בתורת יהודי ואינו עושה נסך, והטעם כי הע"ז מילתא דמפתבר שהוא שקר, וכשאומר שהוא מאמין בה, הוא עושה להנאת יצרו הרע ואינו מאמינו בלבד, וכשהוא אומר לנו שהוא ישראלי, הוא אומר בלב טוב, לפי שאמונתנו אמונה היא טובה ואמיתית, ומלתא דמסתברא. אבל מומר לחלל שבתות בפרהסיא, או שאינו מאמין בדברי ר"ל, הוא מין ויינו, ויין נסך וכו' עכ"ל.

אולם השאלה היא מי נקרא מחלל שבת בפרהסיא, לגבי דין זה שיאסר יין במגעו.

הנה בספר הפרדס לרש"י, שנשאל על שני אחים שחיללו יו"ט, אם הם אסרו את היין במגעם, ופוסק להתיר, ואחד מהנמוקים של רש"י הוא, שלא התרו בהם, משמע שאחד מהד' תנאים שיקרא מחלל שבת בפרהסיא שיאסור את היין במגעו, הוא שיתרו בו. ובתשובות חתם סופר, דלא מקרי מחלל שבת בפרהסיא שיאסור את היין, אלא רק כשחילל שבת בפני עשרה יהודים וז"ל: מדברי כולם נלמד שעכ"פ דרך בגת סמוך לשבת מאוד, והוא איש רשע, וראוי לגעור בו, ושלא להאמינו על איסורים אבל לומר שיהיה אותו היין, יין נסך על ש- חילל את השבת, לא ידענא, כי לא הזכיר מעלתו, שהיו שם עשרה מישראל, דאם לאו הכי לא מקרי מחלל שבת בפרהסיא וכו', והכא מה שעושה יין נסך, איננו משום חתנות כי מותר להתחתן בכנותיה, ולא משום לתא דע"ז, אלא משום קנסא, עשאוהו כגוי עובד ע"ז וע"כ אין להחמיר כ"כ (חתם סופר יור"ד סימן ק"כ).

ובשו"ת יהודה יעלה (יור"ד סימן נ') פוסק דאינו אוסר יין, אלא א"כ העירו עליו בפניו בפני כו"ר שחילל שבת בפני עשרה מישראל, נשאל מי שמחלל שבת בפרהסיא באיסור דאורייתא, אם דינו כמומר לע"ז גם בזה לאסור

לו, משמע דיש הבדל בין עשיה להחזיק, כשאחר עשה אותה.

כעת ראיתי בנר אהרן מהגאון ר' אברהם אהרן מטורניג ז"ל, המתיר מנורה שאין בה בית קיבול כלל, ודולקת רק ע"י חשמל. לכאורה אפשר לומר מכיון שאם עשו את המנורה מן הגרוטאות פסולה, דכתיב מקשה (שם במנחות וברמב"ם).

משום כך אם עשאה מן הגרוטאות, נחשב כשינוי, ומותר לעשות אותה מו' קנים.

אולם הושבני שאין הדין שצריכים לעשות את המנורה מזהב שהוצא מן האדמה עשת אחת, דגם במדבר עשו כלי המשכן מתכשיטי זהב, אלא מקשה פירושו, שיתכו עוד פעם את הזהב ויעשו ממנו מקשה אחת, ולא שיעשו מחתיכות זהב וידביקו ע"י הלחמה.

ע"יין בספר במנחה טהורה על מנחות (כ"ח ע"ב) המביא ראיות דאם עשו את המנורה מזהב מחותן, פסולה.

ועיין ברש"י שמות כ"ה פסוקים י"ח ל"א מקשה זהב, דנראה דלא מפרש עשת כמו המנחה טהורה.

ועיין במשנה למלך בפרק ג' הלכה ה' מבית הבחירה, המפרש, לדעת הרמב"ם מן הגרוטאות אינה פסולה בדיעבד, והמביט בקריית ספר מפרש דפסולה גם בדיעבד.

ב.

פתיחת בקבוק יין ע"י מחלל שבת

לשאלת המשגיחים באניות ישראליות: אם מלצר יהודי המחלל שבת בפרהסיא נגע בבקבוק יין פתוח (בסגור עיין יור"ד סימן ק"ל) אוסר את היין או לא.

הנה מקורו של דין זה הוא בהלכות גדולות הלכות שחיטה, דמומר לחלל שבת בפרהסיא עושה יין נסך, דשבת ועכו"ם כהדדי נינהו (עירובין ס"ט ע"ב), וכן בתשובות הר' רש"א מובא בב"י יור"ד סימן קי"ט, וז"ל: מפ' הר' יונה ששמע מחכמי צרפת, כי מומר לע"ז והוא הולך ממקום למקום, ובעיר אחת

אם בנ"ד כן הוא וכו', וגדולה מזו כתב הב"י בא"ע סימן מ"ד בשם העיטור דלא מקרי מחלל שבת אלא בעבודת קרקע, וכו' בתשב"ץ ח"ג סימן ס"ג מ"ז, וחינושי רע"א ליו"ד סי' ב' ואף דלא קיימא לן כן, מכל מקום הרי מבואר בב"י שם סימן מ"ב בשם מ"ב, דאם לא נתברר שמחלל שבת בשל תורה, וספק שמא רק בדרבנן לא נפסל לעדות, ומכל שכן שלא נעשה מומר בפרהסיא דאפילו אם חילל שבת בשל תורה, שמא היה בשגגה ואומר מותר וכדומה, או שסבור שהעשרה הוראים אין יודעים שהוא אסור מה"ת ולא מקרי פרהסיא, וראיתי ב"י שו"ת בנין ציון החדשות סימן כ"ג דבזה"ז שמתפללים בשבת ומודים בכורא עולם ו' מלים בניהם ונוהגים בגיטין וקידושין, שהם עיקרי הדת, יש להקל שלא יהא מגעם עושה יי"ג, ע"ש וה"ב בנ"ד וע"ש דדוקא במבורר שי יודע דיני שבת ומעיז פניו לחלל בפני עשרה דינו כמומר גמור ומגעו יי"ג ע"ש וע' ברשב"א הובא בב"י יו"ד סי' קי"ט, ובא"ז הל' שחיטה סוף סימן שט"ו בשם בה"ג, ובי' אשכול הל' שחיטה סי' ס', ושע"ת לר"י שער ג' אות קמ"ב, ותשב"ץ ח"ג סימן שי"ב ונקוד' דות הכסף סימן קכ"ג ס"ק כ"א, וע' בברכ"י יו"ד סימן קכ"ד דהמחלל שבת קודש בפרהסיא עושה יין נסך במגעו, ולפי הנ"ל לאו כלל הוא. והנלע"ד כתבתי: עכ"ל.

ובשו"ת מהר"י אשכנזי (חתנו של הגאון מליסא), יו"ד סימן ט"ז, פוסק דישראל המחלל שבת בפרהסיא, אינו עושה יין נסך במגעו, אעפ"י שהוא מומר לכל דבר, אבל לא לאסור יין במגעו, דאיסור שתית סתם יינם, הוא משום שלא יבוא לידי חיתון, ומחללי שבת מותר להתחתן עם בנותיהם.

ובספר טהרת המים (מערכת בפרהסיא) ושירי טהרה "מערכת חשוד" אות ח' סימן מט, רק המחלל שבת באיסור דרבנן אינו דינו כעכו"ם, אלא אם מחלל שבת בפני עשרה ובפני אדם גדול, אבל המחלל שבת באיסור

יין במגעו, או נימא כיון שהוא חרד מכל שארי עבירות, שלא לעבור. אין אוסר במגעו. ומביא תשובת הריב"ש סימן ד' שהובא בב"י יו"ד סימן קי"ט, דגם כה"ג נקרא מומר לאסור יין במגעו אולם בסוף התשובה כותב בנה"ל: אמנם דוקא מחלל שבת בפרהסיא בעיניו והיינו בפני עשרה מישראל, ויעידו בפניו בכי"ד וכו', ומה גם כעת היום בזמננו שהדור פרוץ מרובה, אין להרחיקם כ"כ, ולד' חותם בשתי ידים חלילה שלא יפקרו טפי, ויותר טוב לקרובם בזרוע, ועוד יש להעיד לענ"ה, הריב"ש דס"ל דמומר לחלל שבת בפרהסיא אוסר יין במגעו, נ"ל היינו דוקא אם מדאורייתא ה"ל כמומר לכל התו"כ, כדעת תשובות הריב"ש בצ"ל סימן ג' וכן משמע דעת מהרי"ק שורש ק"ס, אבל לדעת הרבה אחרונים ס"ל דרק מדרבנן ה"ל כמומר לכל התו"כ, עפ"י משמעות לשון הגמרא עירובין מ"ט ורש"י חולין ה', האי תנא סבירא ליה שבת כעע"ז וכו'. מכל הלין טעמי נ"ל שגם בעל נפש אין צריך להחמיר על עצמו מלשתות יין שנגעו בו מחללי שבת כאלו שכזה"ז שלא העידו עליהם בפני הבי"ד, שחללו שבת בפני עשרה מישראל וכנ"ל, הנראה לפי עניות דעתי כתבתי עכ"ל

וגם המהרש"ם בחלק א' סימן קכ"א מביא פוסקים רבים דצריכים עוד תנאים שיקרא מחלל שבת בפרהסיא, ופוסק להקל, וז"ל: ולכאורה היה נראה עוד, לפמ"ש בחיבורי דע"ת סימן ב' בשם התורת חיים עירובין (ס"ט), וא"ר או"ת סימן שפ"ה, דגם מחלל שבת בפרהסיא, אם בפני אדם גדול בישראל הוא נשמר מלחלל שבת אינו בכלל מחלל ושבת בפרהסיא (שם במסכת עירובין איתא, כיון דחזייה לר' יהודה גשיאה כסייה, אמר כגון זה מבטל רשות, ומפרש רש"י: כגון זה שמחלל שבת בצנעא. ש.ג.) א"כ גם בנ"ד יש לומר כן, אבל הדבר פשוט דדוקא בנתברר כן שמשמר השבת בפני אדם גדול, ומי יודע

על שו"ת יד יצחק, חלק ג' סימן נ"ח, ובחתם סופר סימן כ"ח. ובשו"ת נטע שורק סימן י"א. אמנם הגאון ממונקץ במנחת אליעזר אר"ח סימן ע"ד ובחלק ג' סימן כ"ה, חולק על הר מקילים, וכן בשו"ת זכרון יהודה מהגאון יהודא גרינוואלד מסאטמאר סימן ה' אות א', פוסק, כמו שמי שראוי לנדוי ולא נדוהו, משום שאין לנו רשות לנדות, הרי הוא כמי שנדוהו, כך מי שמחלל שבת בפרהסיא אף עפ"י שלא הובא לבי"ד, הרי הוא כמי שהובא לבי"ד, ומגעו אוסר את היין, אבל מאחר שרוב הפוסקים מקילין במגע יין של מחללי שבת בדורנו, וגם יש המתירין לכתחילה, לכן הושבני שהמלצרים שבאוניות ישראליות שאני מכירם, שמשתדלים לא לחלל שבת בפני הנוסעים הדתיים, ואינם חשודים להכשיל בעניני כשרות, למען הכשרות מוטב לא לדחותם בשתי ידיים ולהתייחס אליהם כנכרים, בזה שנאסור יין שהם נגעו בו, זאת ועוד, באוניות ובמלונים אין אפשרות מעשית, למנוע בעד המלצרים מלנגוע ביין שעל הר שולחנות, אולי מוטב לא להחמיר, כמו שפוסק החידושי הרי"ם בתשובותיו אר"ח סימן ד' "לא להחמיר, אם אין אפשרות לתקן בקלות" אבל ביקבים אפשר להעסיק אך ורק עובדים שומרי שבת.

דאורייתא, אעפ"י שלא מחלל בפני עשרה ובפני הנשיא, דינו כעכו"ם, ובאליהו רבה אר"ח סימן שפ"ה ס"ק ג' דאף העושה בפרהסיא לפני כל אדם, רק מכסה עצמו לפני הנשיא, בצנעא קרינן ליה. (ועיין בתוספות שבת אר"ח סימן שפ"ה ס"ק ה').

ועיין ביהודה יעלה (מהרי"א אסאד), חלק אר"ח סימן כ"ו ובחלק יור"ד סימן ח', ול"א, ובמהר"ם שיק אר"ח סימן קנ"ח, ובדרכי תשובה סימן ב' ס"ק ע"א, ובשו"ת התעוררות תשובה סימן י"ב, ובתבואת השדה (מהרה"ג מרדכי אליעזר דייטש מבאניהאד), חלק א' סימן ע"א בסוף חלק ו', ובירחון תורה מציון (נדפס ברירושלים), משנת תרנ"ו, חוברת ד' סימן כ"ט ומשנת ז' חוברת א' סימן א', ושנה ה' חוברת ד' סימן כ"ח, ובשו"ת פרי השדה חלק א' סימן ע"א, ובתלת-לפיות משנת תרע"ח סימן קע"א וקע"ג, ובשו"ת אבני צדק (מהרה"ג יקותיאל יהודה טייטלבוים מסיגט) יור"ד סימן ס' וס" קנ"ב, ובספר כנף רננים מהרב ר' נטע סגל לנדא, (מחבר ספר אור השחר וזכרם נתן), ובשו"ת יד יצחק (מהגאון אברהם יצחק גליק מטאלטשווא), חלק ג' סימן רס"ז, ובספר צפנת פענח (מאת בעל וילקט יוסף), הערות והגהות

שנינו: כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושים: לא היו חותמים על השטר אלא אם כן יודעים מי חותם עמהם, ולא היו יושבים בדין אלא אם כן יודעים מי יושב עמהם, ולא היו נכנסים בסעודה אלא אם כן יודעים מי מסב עמהם.

(סנהדרין כ"ג)